

International
JOURNAL OF SOCIAL, HUMANITIES
AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

Open Access Refereed E-Journal & Refereed & Indexed
JOSHASjournal (ISSN:2630-6417)

Architecture, Culture, Economics and Administration, Educational Sciences, Engineering, Fine Arts, History, Language, Literature, Pedagogy, Psychology, Religion, Sociology, Tourism and Tourism Management & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:21

2019

pp.1123-1138

journalofsocial.com

ssssjournal@gmail.com

SINIF TEORİLERİNDE İKİ ANA YOL BİR KAVŞAK: SINIFI KARL MARX, MAX WEBER VE PIERRE BOURDIEU İLE OKUMAK

TWO MAIN ROADS AND AN INTERSECTION IN CLASS THEORIES: READING CLASS BY KARL MARX, MAX WEBER AND PIERRE BOURDIEU

Sebahat ÖZKAN

ORCID ID:0000-0002-3912-8533

Dr. Öğr. Üyesi Selcen KÖK

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü, Siyaset ve Sosyal Bilimler ABD, Kahramanmaraş/Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-7566-3269

Article Arrival Date : 18.11.2019

Article Published Date : 20.12.2019

Article Type : Research Article

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.31589/JOSHAS.213>

Reference : Özkan, S. & Kök, S. (2019). "Sınıf Teorilerinde İki Ana Yol Bir Kavşak: Sınıfı Karl Marx, Max Weber Ve Pierre Bourdieu İle Okumak", Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences, 5(21): 1123-1138

ÖZET

Sınıf kavramı toplumsal meseleleri ve toplumsal değişimi anlamaya yardım eden önemli bir analitik araçtır. İlk olarak 19. Yüzyılda ekonomi-politik meseleleri analiz ederken Karl Marx tarafından teorize edilen sınıf, daha sonra sosyolojinin önemli kavramları arasına girmiştir. Sınıf teorisinde sınıf, kategorik olarak ekonomik sermayeye işaret etmektedir. Bu teoride sınıfı belirleyen temel kriter gelir düzeyidir ve toplumu sınıflara bölen, ekonomik sermaye düzeyleri arasındaki eşitsiz farklılıktır. Klasik sosyolojinin bir diğer önemli ismi Max Weber de 20. Yüzyılın kapitalist toplumlarını çözümlerken, yine sınıf kavramından yararlanmışır. Max Weber, "sınıf durumu" ve "sınıf" kavramı için ekonomik sermayenin önemli olduğunu, fakat sınıfın sosyal boyutu için hayat tarzı ve formel eğitim gibi "statü durumu" belirleyicilerinin de rol oynadığını ileri sürmüştür. Bir diğer sınıf kuramcısı Fransız sosyolog Pierre Bourdieu toplumsal sınıfı, sermaye, alan ve habitus kavramları ile açıklar. Bu kavramlar birbirinden ayrılmayan ve biri diğerini yapılandıran ya da inşa eden bileşenlerdir. Bu bağlamda, bu çalışma klasik sosyolojinin iki ismi Karl Marx ve Max Weber ile bu iki sosyolojik gelenekten beslenen ancak ikisini de aşan bir sosyolog olarak Pierre Bourdieu'nun sınıf teorilerini açıklamak ve bu teorileri karşılaştırarak tartışmayı amaçlamaktadır.

Anahtar sözcükler: Sınıf, Statü, Sermaye, Habitus, Karl Marx, Max Weber, Pierre Bourdieu

ABSTRACT

The concept of class is an important analytical tool that helps to understand social issues and social change. The class, which was first theorized by Karl Marx when analyzing economic-political issues in the 19th century, later became one of the important concepts of sociology. In class theory, class categorically refers to economic capital. In this theory, the basic criterion that determines the class is the income level and it is the unequal difference between levels of economic capital divides society into classes. Another important name of classical sociology, Max Weber, also utilized the concept of class when analyzing the capitalist societies of the 20th century. Max Weber argued that economic capital was important for the concept of "class situation" and "class" however, he also claimed that "status" determinants such as lifestyle and formal education played a role in the social dimension of the class. One another class theorist, French sociologist Pierre Bourdieu, describes the social class with the concepts of capital, field and habitus. These concepts are

inseparable components and construct one another. In this context, the study aims to explain and discuss class theories of Karl Marx and Max Weber who are two names of classical sociology and Pierre Bourdieu as a sociologist who is fed by these two sociological traditions but exceeded both.

Keywords: Class, Status, Capital, Habitus, Karl Marx, Max Weber, Pierre Bourdieu

1. GİRİŞ

Sanayi Devrimi'ni ampirik olarak referans alan Karl Marx, kapitalist üretim tarzının sınıflı bir toplum oluşturduğunu ileri sürmüştür. Bu sınıflardan ilki, sermayeyi ve üretim araçlarını elinde bulunduran burjuva sınıfı ve ikincisi, üretim araçlarından yoksun, cüzi bir ücret karşılığı emeğini satan proletarya sınıfıdır. Marx'a göre toplum, kapitalizmin ileri atılımıyla giderek iki kutuplu bir yapıya bürünecek ve bu da bir devrimle sonuçlanacaktır. Devrim sonucunda ise sınıflar ortadan kalkacak ve sınıfsız bir sosyalist toplum ortaya çıkacaktır.

Marx'a göre sınıf, benzer ekonomik sermayeye ya da gelire sahip kişilerden teşekkül bir yapı iken Weber'e göre ekonomik sermaye sınıfı tek başına belirlemez. Weber, hayat tarzı ve formel eğitime atıfta bulunan statünün sınıfın sosyal boyutunda etkili olduğunu belirtmiştir. Pierre Bourdieu ise toplumsal sınıfı, sermaye, alan ve habitus kavramları ile açıklar. Marx'ın sınıf teorisinde tek sermaye biçimi iktisadi sermaye iken Bourdieu teorisinde, dört ayrı sermaye türü belirtmiştir. Bunlar iktisadi sermaye, kültürel sermaye, toplumsal sermaye ve simgesel sermayedir. Bu teorideki kültürel sermaye, Max Weber'in statü kavramı ile benzeşmektedir. Diğer taraftan, nasıl ki Marx'ın teorisinde iktisadi sermaye sahipliği için emek harcanıyorsa, Bourdieu'nun teorisinde de her bir sermaye türü için ayrı ayrı emek ve zaman harcamak gerekir. Bu bağlamda, failler ve fail grupları sermaye sahibi olabilmek için ayrı ayrı alanlarda ve alanların her konumunda mücadele verirler. Alanlarda verilen mücadele habitusunun bir ürünüdür.

Karl Marx, Max Weber ve Pierre Bourdieu yaşadıkları döneme ve topluma referansta bulunan sınıf teorileri ortaya koymuşlardır. Klasik sosyolojide iki büyük gelenek yaratmış olan Marx ve Weber, kendilerinden sonra üretilen sosyal teori içinde iki ana akım olarak izlenmiştir. Bu iki sosyoloji geleneğinin ikisinden de büyük ölçüde beslenmiş ve etkilenmiş bir sosyolog olarak Pierre Bourdieu da sınıfı analitik bir kavram olarak benimsemekle birlikte, bu iki teoriyi de aşan yeni bir sınıf yaklaşımı geliştirmiştir. Bu çalışma bu üç önemli sosyoloğun sınıf teorilerini karşılaştırarak, birbirileri ile benzerlik ve farklılıklarını ortaya koyarak, teorik bir tartışma yürütmeyi amaçlamaktadır.

2. SINIF TEORİLERİ

2.1.Marxist Yaklaşım

Karl Marx'ın sınıf yaklaşımını ele alırken akılda tutulması gereken en önemli nokta şudur: üretim tarzı. Çünkü "sınıf", üretim tarzına –feodal, Asyatik, kapitalist veya sosyalist- göre değişen bir şeydir. Yani burada anlaşılması gereken şey, tüm zamanlar ve mekânlar için geçerli tek bir "sınıf kuramı"nın olmadığıdır (Harvey, 2002:151). Üretim tarzıyla birlikte üretilen bir şeydir "sınıf". Arada bir ilişkisellik vardır. Bu bağlamda Marx'ın sınıf kuramının içinden geldiği üretim tarzı, kapitalizmdir. Burada iki soru ile karşılaşırız. İlki; kapitalizm nedir? Ve ikincisi; kapitalist üretim tarzı nasıldır? İlk soruya cevaben Wallerstein (2012), "kapitalizm"i anlamak için öncelikle sözcüğün kökenine bakmamızı tavsiye eder. Yani "kapital"e... Kapital diğer anlamıyla sermaye, kapitalizmde kilit ögedir. Kilit ögesi sermaye olan kapitalizm ise sermayenin kendini büyütme amacıyla kullanıma girmesidir, yatırımda kullanılmasıdır. Peki, bu sermaye kimin elindedir ya da sahibi kimdir? Bu sermayeyi elinde bulunduran veya buna sahip olan kişi ya da kişiler ise "kapitalist"tir. Kapitalistlerin esas amacı, sahip oldukları sermayeyi büyütme için onu bir çevrime ya da dolanıma sokarak daha fazla sermaye elde etmektir (Wallerstein, 2012:15-16, 39). Aslında daha fazladan kasıt "sonsuz"dur. Sonsuz bir sermaye birikimi elde etmek... Bu noktada Wallerstein (2013b:178), "eğer kapitalizm herhangi bir şeyse, sermayenin sonsuz birikimi üzerinde temellenmiş bir sistemdir" der.

İkinci sorumuzun cevabı ise Marx'ın kuramını temellendirdiği ampirik referansta saklıdır. Bu referans, ilk kapitalist toplum olarak görülen 19. yy. İngiltere'sidir (Edgell, 1998:17-18). Kapitalist üretim tarzını anlamak, toplumsal yapıyı ve dahi Marx'ın sınıf yaklaşımını anlamaya ön koşuldur diyebiliriz. Bu bağlamda 19. yüzyıla bakınca, bu çağ içinde bir dönüm noktası ya da bir başlangıç olduğu tahmin edilebilir. İşte bu dönüm noktası, kapitalist üretim tarzını ve kapitalist toplumu doğuran Sanayi Devrimi'dir. Bu devrim ile birlikte sanayinin ileri atılımı gerçekleşirken insan gücüne ihtiyaç artmıştır. Bu nedenle yüzbinlerce hatta milyonlarca insan sanayi devriminin ilk on yılında ve devam eden yıllarda sanayinin yoğun olduğu bölgelere göç etmiştir. Sanayi merkezleri bu göç akını ile beraber yeni büyük kent merkezleri haline gelmiştir. Yeni büyük kentler, özellikle köylük yerlerden vasıfsız köylüleri çekmiştir. Bunun yanı sıra sanayinin kendisi de küçük sanat işçilerinin ya da zanaatkarların –dokumacı, demirci gibi yoğun olduğu bölgelere üs kurmuştur ve buraları yeni sanayi merkezleri haline getirmiştir. Köylüler ve küçük zanaatkarlar, insan gücü olarak sanayinin beslediği iki ana kaynak olmuştur (Freyer, 2018:48-55). Diğer taraftan Marx, bu kapitalist ekonomik düzen içinde makine ile üretimin küçük sanatların üretim tarzına ve büyük işletmelerin küçük işletmelere üstün geldiğini görmüştür. Böylelikle köylüler ve zanaatkarlar sanayi işçisine dönüşmüş ve küçük sanat atölyeleri büyük sanayi işletmeleri tarafından ortadan kaldırılmıştır. Bu yolla büyük işletmeler, Marx'ın deyimiyle “sermaye'yi bir elde toplama eğilimi”nde bulunarak zaferi tatmıştır. Fakat küçük ve orta ölçekli işletmeler bu rekabet kavgasına yenik düşmüşlerdir (Freyer, 2018:58). İşte sosyo-ekonomik yapıda vuku bulan bu değişimler ve dönüşümler sonunda Marx, kapitalist toplumun iki ana sınıftan oluştuğunu iddia etmiştir. İlki, Marx'ın burjuvazi dediği büyük sanayi işletmelerine sahip olan ve sermayeyi ellerinde bulunduran kapitalist sınıftır. İkincisi ise Marx'ın proletarya dediği, yoksul olan vasıfsız köylüler ve yoksullaştırılan sanat erbaplarından oluşan sanayi işçisi sınıfıdır.

Kapitalist üretim tarzında, “üretim araçları”na sahip olan sınıf burjuva sınıfıdır ve bu “üretim araçları”ndan yoksun olan sınıf ise proletarya sınıfıdır. Fakat “üretim araçları”na sahip olmadığı halde “emek” harcayarak bu araçlarla “değer” üreten sınıf proletarya sınıfıdır. Söz konusu bu “değer”, bir mal ya da malların üretimi sonucu ortaya çıkar (Oktay, 2012:136). Konuyu biraz daha açmak gerekirse; üretilen nedir? Ve bunları üretirken kullanılan “üretim araçları” nelerdir? Diye sormak meseleyi anlamak için cevaplanması gereken iki ayrı sorudur. Öncelikle üretilen; ekmek, giyecek, ilaç, gazete, otomobil gibi mallar olabileceği gibi konut, köprü ya da yol gibi üretime ve dağıtımına değer görülen her şey olabilir. İşte bütün bu malları ya da diğer her şeyi üretmek için iki esas öğenin varlığı şarttır. Bunlardan ilki; toprak, madenler, hammaddeler ya da yarı mamul maddeler, makinalar ve fabrikalar gibi “üretim araçları”dır. Üretim araçlarının yanı sıra üretmek ya da üretebilmek için var olması gereken ikinci önemli öğe ise “emek”tir (Huberman, 1980:10-11). Burada “emek” ya da “emek gücü” olarak adlandırılan şey yaşayan bireyin yeteneği olarak var olur. Yani yaşayan bireyin bedenindeki potansiyel güçtür diyebiliriz buna. Üretim yapmak için kullanılan “emek gücü” ise çalışma fiilinin kendisidir. Bu bakımdan kapitalist düzende, emek gücüne sahip olan ve onu satarak geçimini sağlayan kişi işçidir. İşçinin emek gücünü satın alan ve onu metalaştıran ise kapitalisttir. Kapitalist, emek gücünü satmak üzere kendisine gelen işçiye emeğinin karşılığını ücret olarak öder. Bu mübadele sonunda emek gücü artık satıcısına ait olmaktan çıkar. O, alıcıya yani kapitaliste ait bir metadır artık. İşte bu satma-satın alma süreci emek gücünün metalaştırılması sürecidir (Marx, 2017: 173, 181). Bu aşamadan sonra, bir “değer” yaratmak üzere satın alınan emek gücü kendinden beklenen yapmalıdır. Yani hammaddeyi ya da yarı mamul maddeyi, dönüştürmelidir. Kullanım değeri olan bir nesne üretmelidir. Mesela pamuk hammaddesini, ipliğe dönüştürmelidir. Bu bağlamda Marx (2017), pamuğu ipliğe çeviren emek gücüne “canlı maya” demektedir. Çünkü üretim sürecinde emek, hiç durmadan çalkalanır ve hareket eder. Ve süreç sonunda harcanan emek varlık kazanır, bir cisme dönüşür, bir forma bürünür. Pamuk, eğrilerek iplik olur. Pamuk artık iplik formunu almıştır. Ve iplik, artık saf pamuk değildir. Onun içinde, pamukla birlikte bir emek de vardır. Diğer bir deyişle, emek nesnesi ile birleşmiştir. Ve bu süreç sonunda pamukla birleşen emek gücü bir “değer” yaratmıştır. Bu bağlamda, hammaddeye ve emeğe sahip olan kapitalist, yaratılan bu “değer”e ya da

kullanım değeri olan ürüne de sahip olmalıdır çıkarımı su götürmez bir gerçek olarak görünür. Marx (2017), bu süreci üzüm suyundan şarap elde etme sürecine benzetir. Şöyle ki, bir şarap mahzenindeki üzüm suyunun fermente edilerek şaraba dönüştürülmesi sonunda elde edilen şarap sahibine ne kadar aitse, bu değer yaratma süreci sonunda elde edilen “değer” de o kadar kapitaliste aittir (Marx, 2017:188, 192).

Üretim süreci sonunda yaratılan ürün –iplik “pazar”a yani “iktisadi mücadelenin esas arenasına” (Wallerstein, 2013:143) çıkar ve bunu satarak kar elde eden kapitalist olur. Peki, bu kar ya da diğer adlandırmayla “artık değer” nasıl elde edilir? Kar ya da “artık değer” üretim sürecinde gizlidir. Bunu anlayabilmek için üretim sürecine tekrar bakmak gerekir. Bu bağlamda, kapitalist üretim sistemi Para-Mal-Para döngüsü ile açıklanır. Bu döngüde kapitalist, üretim yapabilmek için ilk Para’yı harcar. Bununla mal yani hammadde, makinalar vs. gibi üretim araçları ve emek gücü satın alır. Böylelikle ilk “Para”, “Mal”a dönüşmüş olur. Bu süreci daha yakından incelersek, örneğin bir işveren, bir işçiye sekiz saat çalışması karşılığı bir ücret öder. Fakat verilen bu ücret, bu sekiz saat yaratılan emeğin karşılığı değildir. Bu daha çok, işçinin ve varsa ailesinin yaşayabilmesi için gerekli olan yiyecek, giyecek ve barınma giderlerine eşittir. Şimdi varsayalım ki, işçiye verilen bu ücret, işçinin dört saat çalışıp değer üretmesine denk ise işçi bu dört saatin sonunda işi bırakıp evine gidemez. Çünkü işçi sekiz saat çalışması karşılığı ücret almıştır. Bunun karşılığı, bu geri kalan dört saati de kapitalist için değer üretmeye harcar. İşte bu süreç sonunda kar ya da “artık değer” olarak adlandırılan şey işçinin bu dört saatlik karşılıksız emeğidir. Yani Mal tekrar paraya çevrildiğinde, son Para’nın ilk Para’dan fazla olması bu karşılığı ödenmemiş emekten dolayıdır (Huberman, 1980:13-14, Marx, 2017:54-55). Ve bu üretim süreci içine gizlenmiştir. Kapitalist üretim mantığının özü de budur. Para-Mal-Para çevrimiyle diğer bir adlandırmayla sermaye çevrimiyle, sonsuz bir sermaye birikimi elde etmek... Fakat kapitalist, bu süreci metaları/malları mümkün olduğu kadar ucuza alıp yine mümkün olduğu kadar fazlasına satma aldatmacası ile açıklar. Marx (2017) ise bu noktada şu çıkarımda bulunur: eğer emeğin değeri diye bir şey varsa ve kapitalist onun gerçek karşılığını ödemeye kalkışsa sermaye diye bir şey olmayacaktır, parası sermayeye dönüşmeyecektir (Marx, 2017:519). Bu bağlamda, kapitalist üretim sistemi bir sömürü düzenidir (Edgell, 1998:13-14; Heywood, 2013:136-137). Bu konuda Eric Olin Wright (2013:150-151), sömürünün sadece toplumsal bir gruptan diğerine –yani proletarya sınıfından burjuva sınıfına basit bir “emek gücü aktarımı” olmadığını, bunun aynı zamanda adaletsiz ve gayri meşru bir aktarımın tanımı olduğunu belirtir. Çünkü bu düzende, hiçbir emek harcamadığı halde kazançlı çıkan, karı elde eden ve bunu ranta dönüştüren burjuva sınıfıdır (Saunders, 2001:6). Buna karşılık işçi, yaşamı pahasına çalışarak geçimlik bir ücret elde eder. Kapitalist, işçiyi bir “iş hayvanı”na ya da “ücret kölesi”ne çevirerek onun yaşamını ve sağlığını israf eder. Onu dar, sağlıksız ve tehlikeli makinalarla dolu yerlere tıkıştırıp hiçbir güvenlik önlemi almadan çalıştırır. Ve bunun adına maliyet tasarrufu der. Dolayısıyla bu tasarrufu sayesinde kar oranını artıracaktır. Bu açıdan, masraflar söz konusu olduğunda oldukça cimri olan kapitalist üretim tarzı, insan ya da canlı emek söz konusu olduğunda ise tümüyle savurgan davranır (Marx, 2017:97). Bu bakımdan Huberman (1980:12), kapitalist toplumda bir sınıfın yararına olanın diğerinin zararına olduğunu belirtir ve sermaye sahibi sınıf yani burjuvazi ile işçiler yani proletarya arasında var olması zorunlu olan ilişki, bıçak ile gırtlak arasındaki ilişki gibidir der.

Son kertede, Marx bu sömürü ilişkisini, kapitalist toplumun ve sınıfsal ayrışmanın temeli olarak görür (Layder, 2006:49). Çünkü kapitalist üretim tarzının gelişme yasası, bu sömürü ilişkisini gerektirir. Bu bağlamda, sürekli olarak, canlı emek ücretli emeğe ve üretim araçları sermayeye dönüşmelidir (Marx, 2017:865). Dahası, bu düzenin sürmesi eldeki kaynakların eşitsizliği sayesinde. Ve bu da bir çıkar çatışmasına zemin hazırlar. Marx’a göre, düzenin bu şekilde sürmesi sonunda ise, proletarya sömürüldüğünü kavrayacaktır ve kendine dayatılan zulme karşı ayaklanacaktır. Bu ayaklanma devrimci bir kalkışma olacaktır ve burjuvaziyi ortadan kaldıracaktır (Layder, 2006:49). Sonunda ise sınıfsız bir sosyalist toplum ortaya çıkacak ve sanayileşmenin nimetlerinden herkes eşit bir şekilde yararlanacaktır (Kivisto, 2008:34).

2.2. Weberyen Yaklaşım

Yaşadığı ve gözlemediği yüzyıl içinde bir sınıf teorisi ortaya atan Marx, 20. yüzyılın başlarında sınıf durumunun kehanette bulunduğu gibi sona ermediğini görememiştir. Çünkü 1900'lü yıllarla beraber kapitalist üretim sisteminde bir değişim ve dönüşüm yaşanmıştır. Bu değişim ve dönüşümün toplumsal olarak etkilerini gören Max Weber de bir sınıf teorisi geliştirmiştir. Stephen Edgell (1998:20), Weber'in sınıf teorisinin, Marx'ın sınıf teorisinin genişletilmiş ve geliştirilmiş bir versiyonu olduğunu öne sürmüştür. Bu bağlamda, Weber de Marx gibi sınıfı ekonomik terimleriyle kavramlaştırmıştır ve bu yönüyle sınıf anlayışları, bazı önemli noktalarda örtüşmektedir. Fakat bazı noktalarda ise bariz şekilde farklılıklar bulunmaktadır (Edgell, 1998:24).

Öncelikle, Max Weber (2012), sınıf teorisini açıklarken bir "sınıf durumu" ve "sınıf" tanımı yapar. Buna göre "sınıf durumu", malların tedariki ya da arzı, hayatta bir makam elde etme ve içsel olarak tatmin olma ile ilgilidir. Ayrıca tüketim malları üzerindeki kontroller, üretim araçları, varlıklar ya da mülkler, kaynaklar ve niteliklerin her biri özel bir sınıf durumunu oluşturur. Bu bağlamda, "sınıf durumu" bu malları ve becerileri kontrol altına alma ve bunların belirli bir ekonomik düzende gelir üretmesini sağlamaya yönelik bir durumdur. Bu duruma atfen Weber (2012) "sınıf"ı, benzer "sınıf durumu"nu ve benzer ekonomik çıkarları paylaşan tüm kişiler olarak kavramsallaştırmıştır. Başka bir ifadeyle, ortak "sınıf durumu"nu ve ekonomik çıkarları paylaşan herhangi bir insan topluluğunun "sınıf"a işaret ettiği söylenebilir (Weber, 2012:343; Edgell, 1998:22). Bu bağlamda "sınıf durumu", nihai olarak bir pazar durumudur. Çünkü pazardaki fırsatın türü, birey bunu kendi ekonomik çıkarları için kullanabildiği ölçüde kaderine etki eder. Yani "sınıf durumu" ve dolayısıyla "sınıf", temelde ekonomik olgulara dayanır ve kişinin piyasadaki ya da pazardaki konumu kişinin sınıfsal konumunu belirler. Bu bakımdan Weber, "varlığa" –mülke veya eğitimle kazanılmış niteliklere ve "yokluğa" dayalı bir sınıf ayırımına gitmiştir (Weber, 2012b:293-294; Parkin, 1979:148; Waters, 1991:149-150; Edgell, 1998:23). Bu ayırım, iki ana sınıf kategorisi belirlemiştir. Bunlardan ilki "mülk sahibi sınıflar"dır. Mülk sahibi sınıfları da kendi içinde pozitif ayrıcalıklı ve negatif ayrıcalıklı sınıflar olmak üzere ikiye böler. Weber (2012) pozitif ayrıcalıklı mülk sahibi sınıfların gelir sahibi sınıflar olduğunu belirtir. Bu geliri; insanlardan (köleler), topraktan, madenlerden, fabrikalar ve teçhizatlar gibi donanımlardan, gemilerden, ipotekten ve çiftlik hayvanı, tohum ya da para gibi şeyleri borca vererek elde eder. Bu bakımdan, pozitif ayrıcalıklı mülk sahibi sınıflar tekelleştirmede etkilidirler. Yüksek fiyatlı malların ediniminde ve bunların satış tekeli elde etmede, servetin borç sermayesi olarak kullanımında ve pahalı eğitimsel statüler kazanmada ayrıcalıklıydılar. Pozitif ayrıcalıklı mülk sahibi sınıfların etkinliğini anlamlandırmak açısından, Weber'in "kapitalist ruh"unu anlamak önemlidir. *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhunu* kitabında Weber (1999), "kapitalist ruh"u, "sığırdan don yağı yaparlar, insandan da para" düsturu üzerine temellendirmiştir. Bu deyim ile Weber, kapitalistlere özgü ideali, hırsı ve sermaye genişletme eğilimini açıklar. Öyle ki, bu düsturun kapitalist ekonomik düzende tüm taraflarca kabul görmesi kapitalizmin daha sonraki varlığının da bir koşuludur (Weber, 1999:43). Negatif olarak ayrıcalıklı mülk sahibi sınıflar ise özgür olmayanlar, sınıflarını yitirmiş olanlar, borçlular ve yoksullardan oluşmaktadır. Weber (2012:13), mülk sahibi sınıfların bahsedilen iki kategorisi arasında mülklerinden ve kazanılmış niteliklerinden hayatını kazanan çeşitli "orta sınıflar"ın var olduğunu da belirtmiştir. Bunlar ticari sınıflara dâhil girişimciler olabileceği gibi uzman çiftçiler, esnaf veya memurlardır. Weber (2012:14)'in belirlediği ikinci ana sınıf "ticari sınıflar"dır. Bu ticari sınıflar da kendi içinde pozitif ayrıcalıklı ve negatif ayrıcalıklı olarak ikiye ayrılır. Pozitif ayrıcalıklı ticari sınıflar genellikle girişimcilerden oluşur. Bunlar, tüccarlar, gemi sahipleri, endüstriyel ve tarımsal girişimciler, bankerler ve finansörler, avukatlar, doktorlar ve sanatçılar gibi eğitim sahibi profesyoneller ve eğitimle edinilmiş tekeli niteliklere sahip işçilerdir. Bunlar, katı şartlarda yetişmiş, ölçüp biçmesini bilen ve aynı zamanda atak, ölçülü ve sözüne güvenilen, keskin/güçlü burjuva kavramları ve kuralları ile kendilerini tamamen işlerine adanmış insanlardır (Weber, 1999:60). Bu sınıfta bulunan girişimciler, üyeleri ve ticari çıkarları için işletme yönetiminin tekelleştirilmesinde etkilidirler. Ayrıca ticari çıkarlarını korumak için siyasi örgütlerin ekonomi-politikası üzerinde de etkilidirler. Ticari sınıfların ikinci ayırımında bulunan negatif

ayrıcılık ticari sınıflar ise vasıflı, yarı vasıflı ve vasıfsız işçilerden teşekküldür (Weber, 2012:14). İşçi sınıfı arasındaki bu bölünme, Marx'ın işçi sınıfı teorisinden farklıdır. Marx, tek biçimli bir proletarya sınıfı öngörmüştür. Fakat kapitalist sistemdeki teknik ilerlemeler Marx'ın öngörüsünden farklı işlemiştir. Teknik alandaki ilerlemeler, özel uzmanlık gerektiren işler çıkarmıştır ve bu işleri görebilecek vasıflı ya da uzman işçilerin varlığını gerektirmiştir. Bu işçiler, vasıfları ya da uzmanlaştıkları alan dolayısıyla yerleri çabuk doldurulacak işçiler yani “kara işçi” olarak tabir edilen türden işçiler değildir. Bu bakımdan işçiler arasında vasıflarına ve uzmanlık derecelerine bağlı olarak bir bölünme olmuştur (Freyer, 2018:63). Bu pozitif ve negatif ayrıcalıklı ticari sınıflar arasında da yine çiftçiler, esnaflar ve memurlardan oluşan bir “orta sınıf” vardır (Weber, 2012:14).

Weber de Marx gibi sınıf teorisini kapitalist üretim sistemi üzerine inşa etmiştir. Fakat Marx'ın kehanet olarak bildirdiklerinin aksine Weber, kapitalist üretim sisteminin zaman içinde nasıl değiştiğini görmüştür. 1900'lü yıllara kadar sanayi işçisi sınıfının ya da proletarya olarak adlandırılan sınıfın nüfusu genel nüfusa oranla durmadan artmıştır. 1900'lü yıllarla birlikte ise sanayileşme durmadan gelişmesine rağmen işçi nüfusunda bir azalma baş göstermiştir. Bu azalmanın nedeni ve dahası ilk bakışta Weber'in sınıf teorisini Marx'ın sınıf teorisinden farklı kılan şey “orta sınıf”lardır. Diğer bir deyişle, burjuva sınıfı ve proletarya sınıfı son haddine kadar kutuplaşmamış, aksine bu ikisinin arasında bir “orta sınıf” meydana çıkmıştır. Peki, kimdir bu sınıfın mensupları? Bu sınıfın mensupları “mülk sahibi sınıflar” ve “ticari sınıflar” içindeki çiftçiler, esnaflar ve üretim sistemindeki değişim kaynaklı bu sınıfa yeni dâhil olan memurlardır. Kapitalist üretim sistemi içinde görülen o ki, çiftçiler ve esnaflar Marx'ın tahmin ettiği üzere proletarya sınıfına dâhil olmamış aksine güç bile kazanmıştır. Sanayileşmenin etkisi ile kentler büyümüş ve oturlan/ikamet edilen yerler dışa doğru genişlemiştir. Böylece her yeni dış mahallenin çeşitli dükkânlarla, eczanelere, zanaatkarlara ve benzerine ihtiyacı artmıştır. Bu durumda orta tabakalar gittikçe küçülen bir eğilim göstermeyip tersine yerini sağlama almıştır. Diğer taraftan, üretim sisteminin rasyonel bir biçime sokulmasıyla birçok iş fabrikadan büroya taşınmayı gerektirmiştir. Böylelikle, işletme büyürken birçok yazı işi de artmıştır. İşte artan bu yazı ve kırtasiye işleri büroda çalışacak eleman ihtiyacını doğurmuştur. Büro elemanı seçimi, teknik niteliklere göre yapılır. Bu seçimde, teknik eğitime sahipliği gösteren diploma önemlidir. En rasyonel durumda ise sınavla bir seçim yapılır ve teknik yeterliliğe sahip olduğunu kanıtlayan kişi büro elemanı olmaya hak kazanır. Bu noktada dikkat edilmesi gereken şey şudur ki; büro elemanı, işçi değildir. Bir işçi gibi ücretle çalışır ama o, bir memurdur veya bir müstahdemdir. Tabii bu memuru veya müstahdemi, yöneten ve denetleyen memurlar da büro işlerini yürütmek açısından önemli elemanlardır. Yani büro işleri hiyerarşik bir düzen içinde yürütülmektedir. Bu bakımdan, sanayi ve ticaretin bütün büyük işletmelerinde memurlar ve müstahdemler olarak çalışan bir “orta sınıf” zuhur etmiştir. Özel işletmelerin yanı sıra devlet işlerinde de yazı ve kırtasiye işlerinin artması “orta sınıf” nüfusunun genişlemesinde bir etken olmuş ve bu sınıf inanılmaz bir hızla büyümüştür (Freyer, 2018:61-63; Weber, 2012:339). Bu bağlamda, bürokratik düzenlemeleri¹ ilk olarak Max Weber analiz etmiş ve bu düzenlemelerin, kapitalist sanayi toplumunun temel bir parçası olduğunu savunmuştur (Weber, 2012:343).

Max Weber'in sınıf teorisinde belirlediği sınıflar arasında çok keskin ve katı ayrımlar yoktur. Sınıflar arası hareket ve yer değişimi olasıdır. Weber'in sınıf teorisinde, “pazar”a getirilen şey sınıf durumunu veya iş gücü piyasasındaki konumu değiştirmeye etki etmektedir. Bu bakımdan, bu hareket ve değişimde eğitimin önemi büyüktür. “Pazar”a mülklerinden ve saf emek gücünden ziyade sahip olunan diplomalar, beceriler ve uzmanlıklar ile gelmek sınıf durumunun ve dahi iş gücü piyasasındaki konumun değişimine etki eder. Üniversitelerden, kolejlerden veya akademilerden edinilen diplomalar, bürolarda ve ofislerde ayrıcalıklı ve saygın bir tabakanın oluşmasını sağlar. Bu bağlamda,

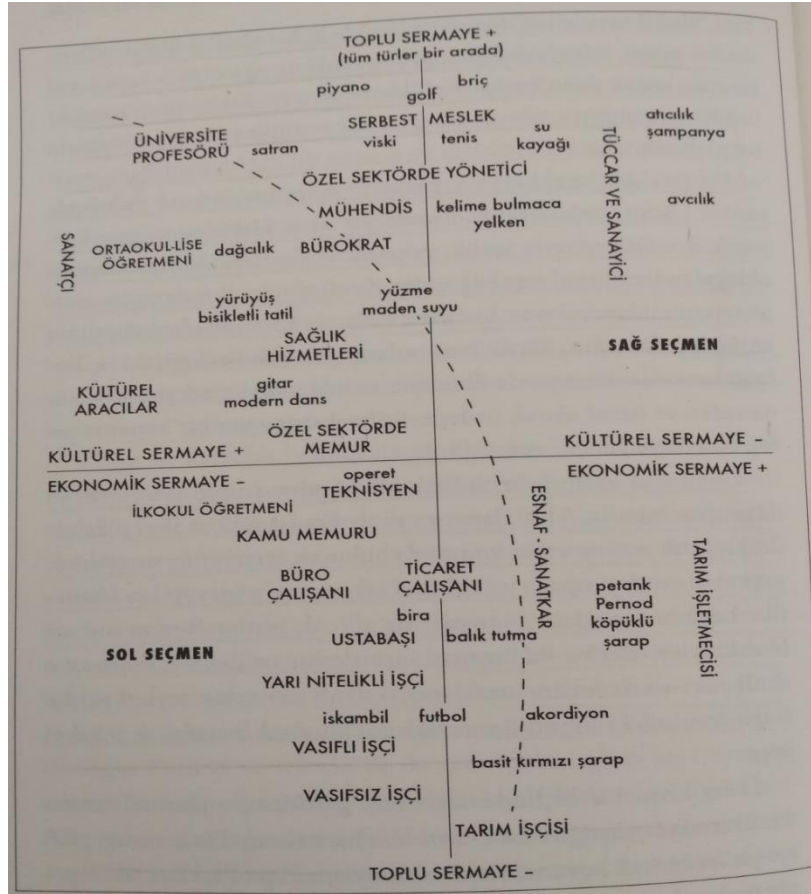
¹ Max Weber (2012)'e göre, kapitalizm ile bürokrasi arasında çift yönlü ve birbirini besleyen bir ilişki vardır. Weber, kapitalist üretim sisteminde bürokrasinin en az makinalar kadar merkezi bir öneme sahip olduğunu ve bürokrasi olmadan kapitalist üretimin devam edemeyeceğini belirtmiştir. Diğer taraftan Weber, kapitalizmin bürokratik yönetim için en rasyonel ekonomik temel olduğunu ve bu temelin bürokrasinin gelişiminde büyük bir rol oynadığını belirtmiştir. Sabit, katı, yoğun ve güvenilir bir yöntem olan bürokratik yöntem, geniş ölçekli bir yönetim biçimi için bir ihtiyaç olarak kapitalist destek altında var olup gelişmiştir (Kivisto, 2008:75; Weber, 2012:343-344).

diploma sahipleri diplomaları aracılığı ile ekonomik yönden avantaj sağlamanın yanı sıra sosyal açıdan da sınıf atlamanın hazzını tadabilirler (Parkin, 1979:150-151; Saunders, 2001:22-23).

Weber'in sınıf teorisinde, eğitimle ilişkili olan ve bu teoriye özgünlük sağlayan anahtar kavram "statü"dür. "Statü", formel eğitime ve yaşam tarzına dayalı bir kavramdır. Weber (2012:427)'e göre "statü", bir sınıf konumunu tamamen belirlemez fakat onu etkiler. Şöyle ki, ekonomik olarak belirlenen sınıf durumunun ve dahi sınıfların aksine "statü durumu", sosyal düzen içinde yer alır ve onurun dağılımı ile ilgilidir. Bu onur, bir grup tarafından paylaşılan bir nitelikle bağlantılıdır ve bu da bir sınıf durumuna bağlanabilir. Bu açıdan "statü durumu" belirli bir yaşam tarzı beklentisi yaratır. Bu bakımdan, sınıf ayrımları en çeşitli biçimde statü ayrımları ile ilişkilendirilir. Örneğin, mülklerinin büyüklüğü ölçüsünde bir subay, memur veya bir öğrenci farklı sınıf konumlarında bulunur. Ancak bu durum farklı bir statüye neden olmaz. Çünkü sahip olunan servet tek başına statüyü belirlemez. Fakat diğer taraftan bu kişilerin yetişme tarzları ve aldıkları eğitim ortak bir yaşam tarzı yaratabilir. Dolayısıyla bu kişiler aynı statü grubunda yer alabilirler. Yaşam tarzı, üretimden ziyade malların tüketimi ile ilgilidir ve tüketilen mallara göre statü grupları katmanlaşır ya da diğer bir ifadeyle tabakalara ayrılır. Bu yaşam tarzı, özel kıyafetler giyerek, özel yemekler yiyerek, sanata duyulan özel ilgiyle ya da silah taşıma ayrıcalığına sahip olarak eyleme dökülür. Bunun yanında meşru evlilikler yoluyla, ortakçılıkla, ayrıcalıklı kazanç türlerinin tekelci sahipliğiyle veya belli kazanç türlerinden uzak durmakla, uygulamada statü kendini ifade eder. Bu bağlamda yaşam tarzını yansıtan kimi eylemler ekonomik fayda amaçlı kullanıldığında bu onur kırıncı bir iş ve statü yokluğu olarak görülür. Diğer taraftan, ekonomik geliri birden artan bir kişi -buna sonradan zengin olan kişi de denilebilir- yaşam tarzını erişmek istediği statü grubuna ne kadar benzetmeye çalışsa da, bu grup tarafından bir tepkiyle karşılaşır. Çünkü içinde yer almak istediği statü grubu, onuru ekonomik geliri dolayısıyla lekelenmeyen ve kendi geleneği içinde yetişen ve eğitim gören çocuklarını çekincesiz olarak kabul eder (Weber, 2012a:427; Weber, 2012b:297-298, 301-303).

2.3. Bourdieu'cu Yaklaşım

Bourdieu, "kâğıt üzerinde" yer alan bir toplumsal sınıf ayrımı yapmıştır. Yani bu sınıflar gerçek sınıflar değildir. Oluşturulmuş sınıflardır. Marxist sınıf kuramında, sınıfların gerçekte var olduğu ve üyelerinin birbirini tanıdığı iddia edilir. Bunun aksine Bourdieu, toplumsal sınıfların, sosyolog eliyle ya da insan eliyle "kâğıt üzerinde" tanımlanan kuramsal yapılar olduğunu ifade eder. Çünkü Bourdieu'ya (2015) göre "gerçek" bir sınıfın kolektif olarak hareket etmesi gerekir. Başka bir deyişle, siyasal olarak "seferber" olmuş bir kolektivitedir gerçek sınıf. Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse, sınıflar ancak kendilerini temsil eden, onlar adına konuşan ve mücadele eden eyleyiciler ya da failer bir araya gelip "seferber" olduğunda gerçekten var olmuş olurlar (Bourdieu, 1985:725; Bourdieu, 1987:15; Bourdieu, 2015: 26; Crossley, 2010:92-93; Jourdain ve Naulin, 2016:82, 115-116). Bunun dışında kalan tüm sınıf ayrımları "kâğıt üzerinde" kalır. Peki, bu kâğıt üstündeki sınıf ayrımları neye göre belirlenmiştir? Toplumsal uzamda konum almalar bu ayrımları belirler. Bourdieu'ya (2015:19) göre "uzam", bir konumlar bütünüdür. Bu konumlar, karşılıklı olarak birbirlerinin dışında ya da iç içe, karşısında, yakınında ya da uzağında olabildiği gibi üstünde, altında ya da arasında bulunabilirler. İşte, failer ya da fail grupları, bu uzamda işgal ettikleri göreceli konumlarla tanımlanır, birbirlerinden ayrılır ya da birbirlerine yakınlaşır. Bu durumda, uzamda yer alan bir fail ya da fail grubu ancak bir konuma veya bu konuma komşu bir konuma tayin edilebilir. Fakat aynı anda iki karşıt konuma tayin edilemez. Çünkü aynı anda iki karşıt konumu işgal etmek mümkün değildir. Bu anlamda kâğıt üzerindeki mesafeler, gerçekte toplumsal uzamda yer alan mesafelere denktir (Bourdieu, 1985:724; Bourdieu, 2015:19). Peki, bu failer ya da fail grupları hangi özellikleri ya da nitelikleri ile bu konumları işgal ederler ya da bu konumlara tayin edilirler? Bourdieu (2015b:194-195; 2015:20), bunu bir toplumsal konumlar uzamı grafiği ile (Grafik 2.1.) açıklar. Grafiğin dikey eksenini toplam sermaye hacmini yatay eksenini ise toplam sermaye içindeki farklı sermaye türlerinin –ekonomik sermaye ve kültürel sermayenin görece ağırlığını göstermektedir. Bu

bağlamda, bireyler ve gruplar toplam sermayelerine ve bu sermayelerinin türlerine göre grafikte gösterilen konumları işgal ederler veya bu konumlara tayin edilirler. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, bireyler ve grupların bu konumları mutlak bir şekilde değil de toplumsal uzamda bulunan diğer bireylerin ve grupların sahip oldukları sermayelerle karşılaştırmalı olarak işgal ettiğidir. Bu manada, Bourdieu'nun tasvir ettiği toplumsal uzam ilişkiseldir (Bourdieu, 2015:19; Jourdain ve Naulin, 2016:112). Bu ilişkisellik, toplumsal uzamda sahip olunan sermayenin fiziksel uzamda görünmesiyle kendini belli eder. Bunun sonucunda, toplumsal uzamın tüm ayrımları ve bölünmeleri –yüksek/alçak ya da sağ/sol gibi fiziksel uzamda gerçek ve simgesel olarak yer edinir. Diğer bir ifadeyle, toplumsal uzamda kaplanan yer bireylerin ve grupların fiziksel uzamda kapladığı yere de işaret etmektedir. Bu bakımdan, “evsiz-barksız” ya da “yersiz-yurtsuz” olmak nasıl ki fiziksel uzamda bir karşılık bulmuyorsa aynı şekilde bu durum toplumsal uzamda da varoluştan yoksunluktur. Fakat diğer taraftan, “yüksek sosyete”ye mensubiyet yüksek mevkilere işaret edildiğini gösterir. Sonuç olarak, her bir birey ya da grup özel adresler/ev adresleri ve iş adresleri gibi kalıcı yerleşimlerinin ya da mülklerinin ve özelliklerinin görece konumuyla ve bunların maddi ve simgesel rant kaynağı olan enderliğiyle uzamda yer işgal eder ve bununla tanınır (Bourdieu, 2016:162-163).

Grafik 2.1.'de dikkat edilmesi gereken bir diğer önemli husus ise sermayenin, toplam sermaye içindeki çeşitli temsilleridir.

Grafik 2.1.: Toplumsal Konumlar Uzamı ve Yaşam Tarzları Uzamı² (Bourdieu, 2015:20)

Bu bağlamda, evvela; Bourdieu'ya (1986:241) göre sermaye, birikmiş emektir. Ve bu birikmiş emek, bireyler ya da gruplar için somutlaşmış bir halde ya da yaşayan emek halinde –bünyeye dâhil edilerek, uygun bir “toplumsal enerji” edinmeyi sağlar. Bunun yanı sıra sermaye, aynı zamanda toplumsal

² Bu grafik, *Ayırım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi* (Bourdieu, 2015b) kitabının 194-195. sayfalarındaki şemanın daha yalın bir halidir. Daha kapsamlı olan şema burada içki, spor, müzik aleti ve salon oyunu konusunda birkaç anlamlı belirtgene indirgenmiştir. Kesikli çizgi sağa ya da sola yönelme olasılığının sınırları belirtmektedir.

oyunları, bir şans oyunu olmaktan öteye taşıyan şeydir. Öyle ki, bir şans oyununda –adı üstünde şans, şansınız yaver gider ve bir anda elinizde bulunan para vs. miktarının onlarca hatta binlerce katı kazanıp zenginleşebilirsiniz. Yani elinizdeki sermayeyi emek harcamadan katlayabilirsiniz. Fakat Bourdieu'nun bahsettiği toplumsal oyunlar, şans oyunlarında olduğu gibi bir anda sonuç vermez. Edinilen “toplumsal enerji”, toplumsal oyunlarda hareket kabiliyeti sağlar ve bunu elde etmek bir anda olan bir şey değildir. Çünkü “toplumsal enerji” edinebilmek için birey veya grup olarak, emeği somutlaştırarak ya da bünyeye dâhil ederek biriktirmek zaman alır. Bu bir süreçtir, anlık bir şey değildir. Diğer taraftan, bireyler ve gruplar toplumsal oyunlara, bu oyunlarda anlamlı ve etkili olabilecek çeşitli sermaye türleri ile dâhil olurlar. Karl Marx'ın sınıf teorisinde, salt ekonomik sermaye önemlidir. Bireyler sahip oldukları ekonomik sermayenin büyüklüğüne göre sınıflandırılırlar. Buna göre burjuva veya proletarya olurlar. Fakat Bourdieu, sermayeyi sadece ekonomik sermaye olarak kısıtlamaz. Çünkü ona göre toplumsal alan, ekonomik alandan ibaret değildir ve bireylerin ya da grupların toplumsal konumları sadece üretim ilişkileri içindeki konumları dolayısıyla belirlenmez. Bu bakımdan, Bourdieu'nun teorisinde, sermaye çeşitli formlar/biçimler alır. Sermaye, Bourdieu'nun kuramında dört farklı forma bürünmüştür. Bunlar; iktisadi veya ekonomik sermaye, kültürel sermaye, toplumsal sermaye ve simgesel sermayedir (Bourdieu, 1986:241; Bourdieu, 2015b:176; Bourdieu ve Wacquant, 2016:108; Jourdain ve Naulin, 2016:106-109).

Sermaye biçimlerinin ilki; ekonomik ya da iktisadi sermaye, hem maddi mal varlığı hem de gelir olarak bireyin tüm iktisadi kaynaklarıdır. Bu iktisadi kaynaklar, doğrudan ve hemen para vs. cinsine dönüştürülebilir ve mülkiyet hakları şeklinde kurumsallaştırılabilirler. Ayrıca bu iktisadi kaynaklar, birey ya da gruplar için büyük bir avantajdır. Çünkü bu kaynaklar vasıtasıyla diğer sermaye türlerine erişim kolaylaşır. Öte yandan iktisadi sermaye, maddiliğinden dolayı, kolayca bir kuşaktan diğerine miras yoluyla aktarılır (Bourdieu, 1986:242; Jourdain ve Naulin, 2016:106). İkinci bir sermaye biçimi, Bourdieu'nun “bilgi sermayesi” olarak da adlandırdığı kültürel sermayedir. Kültürel sermaye, Bourdieu'nun teorisini Weber'e yaklaştırır. Bu anlamda, Weber'in teorisinde “statü”yü belirleyen şey, Bourdieu'nun teorisinde kültürel sermayedir (Moore, 2010:102). Nasıl ki “statü”, formel eğitime dayalı bir şeyse, kültürel sermaye de eğitim durumuna atıfta bulunur. Belirli koşullar altında ekonomik sermayeye dönüştürülebilene ya da tahvil edilen kültürel sermaye, benimsenmiş/gömülü halde, nesnelleştirilmiş halde ve kurumsallaştırılmış halde olmak üzere üç biçimde var olur. Benimsenmiş haliyle kültürel sermaye, zihinsel ve bedensel eğilimler, sahip olunan bilgi, beceri ve yetenekler şeklinde varlık gösterir. Kültürel sermayenin bu hali, kişiye özgüdür. Taşıyıcısıyla yaşar ve taşıyıcısı öldüğünde yok olur. Bu yönüyle, biyolojik bir var oluşa sahiptir. Nesnelleştirilmiş haldeki kültürel sermaye ise resim/tablo, kitap, enstrüman, makine vs. şeklindeki kültürel ürünler halinde görünür. Kültürel sermayenin bu hali, somut ve maddi olduğu için miras vs. yoluyla aktarılabilir bir biçimdedir. Bu ürünler maddi özellikleri dolayısıyla kişisel bir varoluşa sahip değildirler ve bu halde kuşaklararası bir aktarıma uğrayabilirler. Aslında, burada aktarılan şey yasal hak sahipliğidir. Ve son olarak kurumsallaştırılmış haldeki kültürel sermaye, eğitim yoluyla edinilen yetkinlikler ve unvanlar biçiminde kendini gösterir. Bu bakımdan, diploma veya akademik yeterlilik belgesi, sahibine yasal olarak güvence altına alınmış bir hak sunar. Bu haliyle kültürel sermaye, belgelendirilmiş halde bulunur. Yaygın eğitim veya okullaşma dolayısıyla artış gösteren diploma sahipliği kültürel sermayenin bu alanında rekabeti de artırmaktadır. Bu bağlamda, aileler iktisadi sermayelerini, kültürel sermayenin kurumsallaştırılmış haline tahvil ederek mirasçılarının – çocuklarının veya torunlarının konumlarını garantilemeyi ümit ederler (Bourdieu, 1986:243-246; Bourdieu, 2015b:200,210; Jourdain ve Naulin, 2016:106-107). Bir diğer sermaye biçimi olan toplumsal sermaye, karşılıklı tanıma ve tanışmaya dayalı kalıcı bir ilişkiler ağı olarak tanımlanabilir. Toplumsal sermaye aşağı-yukarı/az-çok kurumsallaşmıştır. Bir aile, parti, kabile, kulüp veya okul vs. ye mensubiyet ile ya da evlilik bağıyla kurumsallaştırılarak, bu grupların sahip olduğu maddi ya da sembolik faydalardan yararlanma hakkı elde edilebilir. Bu bağlamda, birey veya grupların bir tanışıklık ağı ile bağlı oldukları kişiler ve grupların ekonomik ve kültürel sermayeleri ne kadar güçlüyse, kazanılan fayda o oranda artar. Öyle ki, toplumsal sermaye, birey ve grupların kendi

başlarına sahip oldukları sermaye üzerinde bir çarpan etkisi yaratır. Bu şekilde, sahip olunan sermaye katbekat artabilir. Diğer taraftan, bu tür üyelikleri/bağları edinmek ve sürdürmek ciddi emek ve zaman yatırımı gerektirir. Bu bakımdan, toplumsal sermaye, bir kere elde edilip sonsuza kadar muhafaza edilecek bir şey değildir. Bu tür karşılıklı tanıma ve tanışmaya dayalı ilişkileri/bağları sürekli diri tutmak ve bu bağların var olduğunu hatırlatacak periyodik işlemler (bayramlar veya yılbaşlarına özgü tebrik kartı gönderilmesi veya çeşitli vesilelerle kutlama mesajları/hediyeleri gönderilmesi gibi) uygulamak gerekir. Sürekli bir kurma ve muhafaza etme çabası gerektiren toplumsal sermaye, aktarılabilen bir şey değildir. Bu ilişkileri üretmek ve yeniden üretmek gerekir. Bu açıdan, bireyleri ve grupları bir araya getiren toplantılar, partiler, seyahatler, resepsiyonlar veya kutsal törenler bu üretime ve yeniden üretime fırsat verir. Ayrıca aradaki bağın güçlenmesine ve yeni bağlar kurulmasına katkı sağlar (Bourdieu, 1986:247-249; Jourdain ve Naulin, 2016:107-108). Dördüncü ve son sermaye biçimi ise simgesel sermayedir. Weber'in teorisindeki "statü durumu"na atıfta bulunan simgesel sermaye; onur, itibar, prestij, toplumsal tanınırlık ve hayat tarzı gibi sembolik olarak var olan değerlerle ilgilidir. Simgesel sermayeyi oluşturan bu gibi toplumsal tanınırlık biçimleri toplumsal varlığı oluşturan algılanma biçimleridir. Bu algılanma biçimleri bireylere bir varoluş gerekçesi sunar. Onları, gerekçesiz bir varoluşun kederinden ve önemsiz hissetmekten kurtarır. Öte yandan, ekonomik, kültürel ve toplumsal sermaye biçimleri, açık veya pratik bir biçimde tanındığı ve bilindiği andan itibaren simgesel sermayeye dönüşür. Diğer bir ifadeyle, meşru olarak tanınan ve bir ayrışma/farklılaşma işlevine sahip olan her sermaye nihayetinde simgesel sermayeye dönüşür. Bu dönüşüm "hayat tarzı"nda ya da "hayatın tarzlaşması"nda kendini belli eder. "Hayat tarzı" kullanılan giysiler ve mobilyalar gibi nesnel farklılıklarda ya da beden, dil ve etik eğilimler gibi öznel yatkinliklerde kendini simgesel olarak inşa eder. Bu bağlamda, simgesel sermaye bireylerin sahip olmaya çalıştığı, sahip olduktan sonra muhafaza etmeye ve artırmaya çalıştığı bir sermaye biçimidir. Bu durum, simgesel sermayenin de bir birikime tabi olduğunu gösterir. Bu birikimi yapabilmek için ciddi bir zaman, para ve enerji sarf etmek gerekir (Bourdieu, 2016:285-286; Bourdieu, 2014:198-203).

Toplumsal uzamda, her birey ve grup, sayılan sermaye biçimlerine az ya da çok sahiptir. Toplam sermaye hacmi içindeki bu farklı sermaye temsilleri, insanların elde etmeye ve biriktirmeye çalıştıkları birçok farklı kaynağın bulunduğunu gösterir. Burada dikkat edilmesi gereken önemli husus; bu sermaye biçimlerinin her biri farklı eylem "alan"larıyla ilişki içinde olduğu ve bu "alan"larda işlev görerek anlam kazandığıdır (Calhoun, 2014:107). "Alan, konumlar arasındaki nesnel bağıntıların konfigürasyonu ya da ağı olarak tanımlanabilir. Bu konumlar, var oluşları ve kendini işgal edenlere, eyleyicilere ya da kurumlara dayattıkları belirlenimler açısından, farklı iktidar ya da sermaye türlerinin dağılım yapısındaki mevcut ve potansiyel durumlarıyla, ayrıca diğer konumlara nesnel bağıntılarıyla (tahakküm, itaat, benzeşme vb.) nesnel olarak tanımlanır". (Bourdieu ve Wacquant, 2016:81).

Bu bağlamda, sermayenin ilişkide olduğu birçok farklı alan vardır. Bunlardan bazıları, ekonomi, sanat, edebiyat, bilim, siyaset, hukuk, spor vb.dir. Bu alanlarda etkili olabilmek için, bu alanlarda değerli görülen farklı sermaye türlerine sahip olmak önemlidir. Diğer bir deyişle, alanın yapısına uygun sermaye ile alana girmek, alandan elde edilebilecek faydalara ve kazançlara kapı aralar. Örneğin, ekonomik alana elinizde bulunan ve bu alanda yeterli görülebilecek bir meblağ para, hisse senedi vs. cinsten bir sermaye ile girmek, bu alandan elde edilecek karları azamiye çıkarabilir. Öte yandan, örneğin sanat alanına girmek için belli bir kültürel sermaye ile donanmış olarak bu alana girmek uygun düşer. Sanat alanında, ekonomik karlılıktan ziyade kültürel fayda önemlidir. Bu bakımdan alan ve sermaye birbirine bağlı iki kavramdır ve bu anlamda sermaye olmadan alan ve alan olmadan sermaye işlevsiz kalır (Calhoun,2014:106-107; Bourdieu ve Wacquant, 2016:81). Ayrıca alan, bir mücadele yeridir. Bu mücadele, bir güç/sermaye mücadelesidir. Eldeki sermayeyi korumak, artırmak, dönüştürmek ya da yeni sermaye elde etmek için burada mücadele verilir (Etil ve Demir, 2014:336). Mücadele, Marx'ın teorisinde olduğu gibi sadece ekonomik alanla sınırlı kalmaz. Her alanda ve alanın her konumunda bir mücadele vardır.

“Alan” kavramını daha iyi anlayabilmek için Bourdieu’nun kullandığı “oyun” imgesine bakmak gerekir. “Oyun” imgesi ve “alan” arasındaki benzerlik çerçevesinde, alandaki toplumsal eyleyiciler, oyundaki oyunculara benzetilir. Bu oyuncular, oyuna giriş yaptıkları anda oyunun oynanmaya değer olduğunu kabul etmiş olurlar. Tabii, oynanacak olan oyunda kazanmak da vardır kaybetmek de. Fakat oyuncular, kazanmaya odaklı olduklarından oyunda bir tür rekabet söz konusudur. Kazanma odaklı oyuncular oyuna yatırım yaparlar. Oyuna yapılan bu yatırım “illusio” olarak kavramsallaştırılmıştır. “Illusio” bir tür bahistir. Oyuncuların bahislerine ve oynadıkları oyuna olan inançları ise “doxa” anlamına gelmektedir. Oyuncular “doxa”yı kuvvetlendirecek farklı kozlara –oyunda geçerli temel kartlara sahiptir. Oyuna göre gücü değişen bu kozlar, alandaki farklı sermaye (iktisadi, kültürel, toplumsal ve simgesel) biçimlerine tekabül eder. Nasıl ki kozların gücü oyuna göre değişiyorsa, sermaye biçimlerinin etkisi de alandan alana değişiklik gösterir. Örneğin, dâhil olduğunuz bir oyunda önünüzde farklı renk ve yapılardan/maddelerden oluşan jeton yığınları olduğunu hayal edin. Bu jeton yığınları, renklerine ve yapılarına göre farklı güçlere sahip. Karşınızdaki, rakibinizin de sizin gibi farklı renklerde ve miktarlarda jeton yığınları var. İkiniz konum olarak oyunda benzer yerleri işgal ediyorsunuz. Fakat oyundaki etkinizi farklı jeton renklerini öne sürerek gösteriyorsunuz. Yani kendinize göre bir strateji uyguluyorsunuz. Bu bakımdan, oyundaki güzergâhınız –mevcut konumunuz ve varmak istediğiniz konum arasındaki yol ya da rotanız- oynadığınız jetonların rengine, yapısına, miktarına ve uyguladığınız stratejiye göre değişiyor. Bundan dolayı, oyun ilerledikçe yani zamanla oyundaki konumunuz değişmeye başlıyor. Yani, artık oyun içinde farklı konumları işgal etmeye başlıyorsunuz (Bourdieu ve Wacquant, 2016:82-83; Bourdieu, 2015b:171). Bu “oyun” analogisinde oynanmaya değer görülen oyun, “alan”dır. Oyun içinde sahip olunan farklı renklerdeki ve yapılardaki jetonlar farklı sermaye biçimleridir. Uygulanan strateji, eyleyicilerin alanı algılayışları ve sahip oldukları sermaye ile ilgilidir. Alanın içinde durdukları nokta bu stratejileri kurmalarında önemlidir. Çünkü durulan nokta, alana bakış açısını belirlemede etkili olur (Bourdieu ve Wacquant, 2016:87). Alandaki güzergâh, sermayenin yapısına, miktarına, zaman içinde geçirdiği evrime ve oyuncunun uyguladığı stratejiye bağlıdır. Bu şekilde, alanda gidilmek istenen güzergâh eyleyicilerin alan içindeki konumlarını dolayısıyla toplumsal konumlarını değiştirir. Bu bakımdan, benzer sermaye biçimleriyle donanmış ve alan içindeki güzergâhları benzer olan eyleyiciler birbirine yakın konumları işgal etmeye başlarken, alan içinde toplam sermaye miktarı ve sermayelerinin yapısı zamanla farklılık gösteren toplumsal eyleyiciler, zamanla birbirinden uzak toplumsal konumları işgal etmeye başlarlar.

“Alan” ile “oyun” arasında ciddi benzerlikler vardır. Fakat bu analogide dikkat edilmesi gereken şey; oyuncular, oyuna belli oyun kuralları çerçevesinde dâhil olurken, alan bilinçli bir yaratımın ürünü değildir ve açıkça ifade edilmeyen kurallara ya da düzenliliklere tabidir. Başka bir ifadeyle bireyler, alana açıkça kodlanmış kurallar ya da düzenlilikler çerçevesinde giriş yapmazlar (Bourdieu ve Wacquant, 2016:82). Peki, eyleyicileri alana giriş yapmaya, burada mücadele etmeye ve buradan kazanç elde etmeye iten şey nedir? Bourdieu, bunu “habitus” kavramı ile açıklar. Evvela; “habitus” denilen şey failin ya da eyleyicinin kendisidir. Yani “habitus”, failin ya da eyleyicinin sahip olduğu bir şeyden ziyade onun olduğu şeydir (Tucker, 1998: 70 akt., Tatlıcan ve Çeğin, 2014:316). Failin çektiği acıyla, yaralanmasıyla, duygulanmasıyla, girdiği risklerle ve atıldığı tehlikelerle hatta ölümle karşı karşıya kalmasıyla edindiği ya da bunlarla baş edebilmek için edindiği eğilimler, yatkınlıklar ve davranış kalıpları seti “habitus”tur. Bourdieu (2016), bu eğilimleri, yatkınlıkları ve davranış kalıpları setini edinirken bedenimizle öğrendiğimizi iddia eder. Oturma, yürüme, konuşma, durma veya bakma gibi eğilimler bedenlere işlenir ya da kazanır. Beden, bir anımsatıcıdır. Bu bağlamda “habitus”, dünyaya maruz kalarak ya da dünyayla ilişki kurarak edindiğimiz, kendi bedenimizin tarihsel ürünüdür (Bourdieu, 2016:170). Diğer taraftan, dünyaya maruz kalmak ya da onunla ilişki içinde olmak, toplumsallık demektir. Bu, toplumun içinde bulunmak ya da davranmak, onun düzenine ayak uydurmak manasında bir toplumsallıktır. Bu anlamda toplumsal olan, “algı, beğeni ve eylem şemaları” ile bedenlerde –failin biyolojik varlığında- “habitus” olarak inşa edilir. Başka bir ifadeyle toplumsal olan, “habitus” olarak bedene bürünür. Bu mesele şu şekilde açıklanabilir: “İnsanın varoluşu ya da bedenleşmiş toplumsallık olarak habitus, dünyayı belli bir dünya olarak var eden

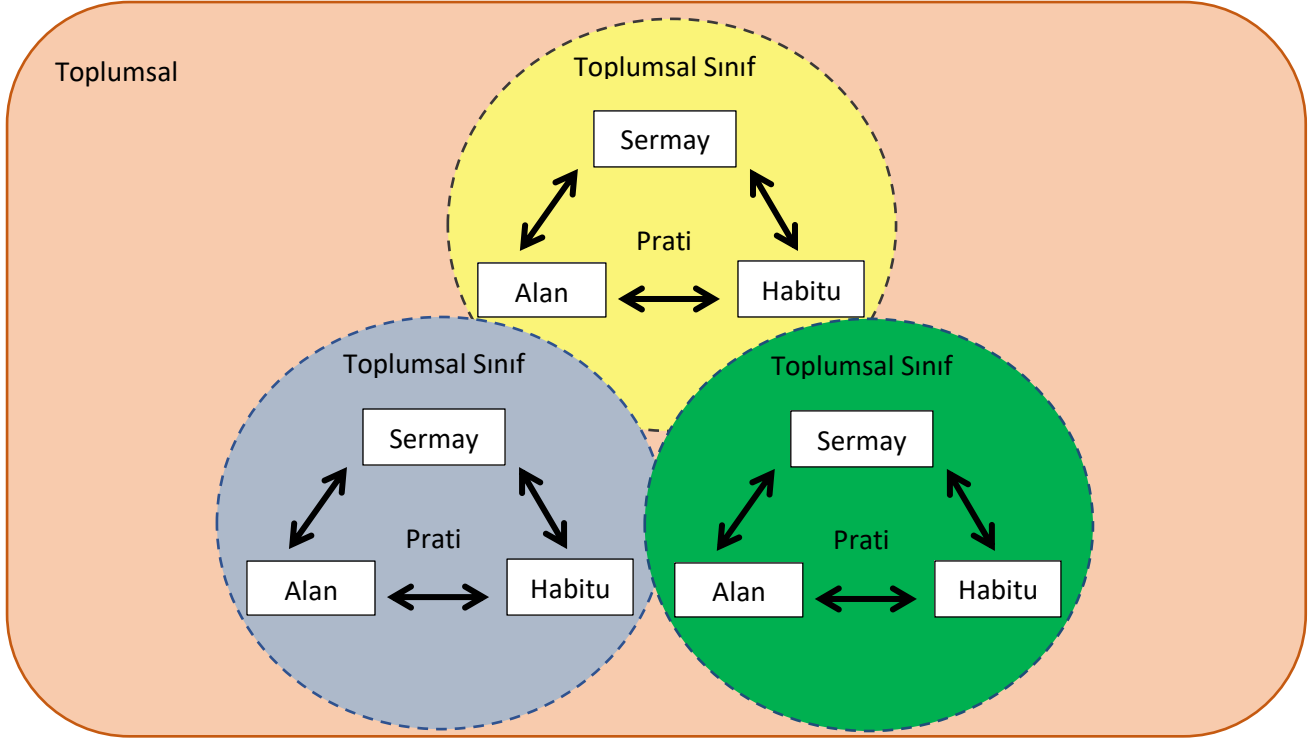
şeydir: Pascal'ın dediği gibi, 'dünya beni içeriyor, ama ben onu anlıyorum.' Bu bakımdan, "habitus, ürünü olduğu bir toplumsal dünya ile ilişkiye girdiğinde sudaki balık gibidir: Suyun ağırlığını hissetmez ve etrafındaki dünyayı çok doğal sayar". İşte bu anlamda, "habitus" alana girerken, "evine" girmiş gibidir. Alan, onun için evi gibidir. Ve bir kişi, evine belirli kurallar ya da düzenlilikler çerçevesinde giriş yapmaz. Dolayısıyla, alanda mücadele etmek ve kazanç elde etmek onun için çok doğaldır. Bu manada, alan ile habitus arasında bir ortaklık vardır. Öyle ki, habitus alanın kurulmasına katkıda bulunurken, alan onu yapılandırır (Bourdieu ve Wacquant, 2016:118-119).

Habitus, bireyin yetiştiği ve sosyalleştiği zaman zarfında az çok bilinçsiz bir şekilde içselleştirerek ve benimseyerek edindiği çeşitli idrak, değerlendirme ve eylem şemalarıdır. Bu bakımdan habitus bireyin yaşam koşullarına ve içinde yetiştiği topluma göre değişir. Bu durum habitusun iki boyutundan birincisini oluşturur: "dışsallığın içselleştirilmesi". Az çok bilinçsiz bir şekilde edinilen ve içselleştirilen şemalar bireyin zihninde kalıplar ya da "yapılar" halinde bulunur aynı zamanda. Zihindeki bu kalıplar bireyde bir "sağduyu" oluşturur. Bu "sağduyu" ile birey, belirli bir durumda nasıl davranacağını bilinçli bir şekilde hesaplamadan ya da üzerine kafa yormadan bilir ve bu şekilde harekete geçer. Bu durum ise, habitusun ikinci boyutu olan "içsellik dıışsallaştırılması"dır. Bu mesele tenisçi örneği ile açıklanabilir. Tenisçi, tenis oynarken topun düşeceği yeri ince hesaplar yapmadan öngörebilir. Tenisçinin bu öngörüsü ya da sağduyusu, her hamlede durup düşünmesi gerekliliğini bertaraf eder (Jourdain ve Naulin, 2016:42-45). Tenisçi, içinden gelen ve dışarıdan görülen bir ustalikle herhangi bir hesaplama yapmadan gelen topa karşılık verir. Yani deneyimler vasıtasıyla içselleştirerek bünyesine dâhil ettiği eğilimleri, yatkınlıkları ve zihinsel kalıpları gerektiği yerde, lüzumsuz hareketlerde bulunmadan ve hesaplamadan ama gerektiği gibi ve tam istenen şekilde yerine getirerek dıışsallaştırır (Bourdieu, 2016:173). Başka bir ifadeyle tenisçi, önce içselleştirerek bünyesine dâhil ettiği oyunun kurallarını daha sonra oyun içinde hareket ederek, eylemde bulunarak ya da oyunu oynayarak dıışsallaştırır. Bu, onun habitusudur. Ve habitus, bir kader değildir. Daha çok, harekete hazır bir zemberek gibidir. Bu manada habitus, edinilen deneyimlerle sürekli olarak yeni yatkınlıkların ve eğilimlerin inşa edildiği tarihsel bir üründür (Bourdieu ve Wacquant, 2016:125-126). Diğer bir ifadeyle habitus, sabit ya da değişmez bir şey değildir. Tam tersi, değişime açıktır ve her an inşa edilir. Edinilen yeni tecrübelerle, faillelere değişen durumlara adapte olabilme ve çeşitli zorlukların üstesinden gelme gücü bağışlar. Bunu da "pratik" denilen somut etkinliklerle gösterir (Tatlıcan ve Çeğin, 2014:316-317). "Pratik"ler habitus tarafından üretilir ya da, habitus pratiği doğurur. Bu anlamda Bourdieu (2015:256) habitusu "pratiklerin üretici kalıbı" olarak niteler. Örneğin; macera romanı okumak, aksiyon filmi izlemek, caz müzik dinlemek veya icra etmek, tenis oynamak, Mercedes marka araba kullanmak vs. habitusun ürettiği veya doğurduğu pratiklerdir.

Farklı varoluş koşulları, farklı toplumsal koşullar, farklı deneyimler veya yaşantılar vs. ve bunların farklı derecelerde ve şiddetlerdeki etkileri farklı habitusların oluşmasını sağlar. Bu bakımdan habituslar, farklı olmakla beraber aynı zamanda farklılaştırıcıdırlar. Öte yandan, birbirinden farklı olan habituslar aynı zamanda birbirinden ayırıdırlar, ayrılmıştırlar ve ayrımları getirirler. Bunun sonucu olarak habituslar, farklı ve ayrı "pratik"leri üretirler. Bu anlamda toplumsal uzamın herhangi bir noktasında bir yer kaplamak, bir birey olarak var olmak, farklılaşmak demektir (Bourdieu, 2015:22-23). Peki, bu kadar birbirinden farklı ve ayrı olan biricik habituslar varken bir sınıfsal habitus mümkün müdür? Evet, mümkündür. Bu mümkünlüğü görebilmek için evvela Bourdieu'nun tasvir ettiği toplumsal uzama bakmak gerekir.

Şekil 2.1. : Toplumsal Uzam Tasviri (Özkan, 2019)

Bourdieu'nun toplumsal uzam tasvirini ve sosyolojisinin ana hatlarını Şekil 2.1. sayesinde görsel olarak anlamak kolaylaşabilir. Bu şekil, Bourdieu'nun tasvir ettiği toplumsal uzamı, bu uzamda yer alan sanal haldeki –oluşturulmuş toplumsal sınıfları ve bir toplumsal sınıfın üç temel bileşenini iki boyutlu olarak göstermektedir. Toplumsal sınıfı kuran üç temel bileşen olan sermaye, alan ve habitus aynı zamanda birbirlerini inşa ederler. Sermaye, alan ve habitusu etkilerken, alan, habitus ve sermayeyi yapılandırır. Habitus ise alanın kurulmasına ve sermayenin biçimlenmesine katkıda bulunur. Öyle ki, her bir bileşenin diğerleri üzerinde etkisi vardır. Ve bunların etkileşimi üçgenel bir şekil oluşturur. Bu üçgenin üç köşegeni içinde kalan üçgenel bölge ise pratiklerin üretildiği bölgedir. Bu bakımdan, pratikler salt habitusun ürünü değildir, sermayenin ve alanın inşa ettiği habitusun ürünüdür. Dolayısıyla bu da, habitusun toplumsal uzamda işgal ettiği konuma bağlıdır.

Toplumsal uzamda yakın ya da benzer konumları işgal edenler, fiziksel mekânda da benzer ya da yakın konumları, işlerinin/mesleklerinin ya da yaşam koşullarının benzerliği vasıtası ile paylaşırlar. Benzer meslek, eğitim ya da sermaye biçimlerini paylaşanların aynı fiziksel ortamları paylaşma ihtimali de daha yüksektir. Bu bakımdan, bu kişilerin ya da grupların aynı ortamda sosyalleşmeleri ve etkileşimde bulunmaları ya da yaşamaları daha muhtemeldir. Bu bağlamda, benzer yaşam stili ya da hayat tarzı, bakış açısı, deneyimler, yatkınlıklar ya da eğilimler geliştirmeleri mümkündür. Bu mümkünlük, aynı zamanda bir “sınıfsal habitus” yaratımını sağlar. Meseleyi biraz açmak gerekirse; toplumsal uzamda yakın ya da benzer pozisyonda bulunan kişilerin biçim ve hacim olarak benzer sermayelere sahip oldukları görülür. Dolayısıyla, bu kişiler benzer konut tiplerini karşılayabilirler, çocuklarını aynı okula gönderebilirler ya da aynı mağazalardan alışveriş yapabilirler. Bu mekânlarda, sosyal temasta bulunan kişi ya da gruplar benzer deneyimlerle şekillenen ortak bir habitusa –yani sınıfsal habitusa sahip olurlar. Bu da ortak bir hayat tarzı geliştirmelerinde önemli rol oynar (Crossley, 2010:93). İşte bundan dolayı, toplumsal uzamda, net çizgilerle değil ama belli belirsiz çizgilerle, sanal olarak ayrılmış toplumsal sınıfların varlığı kuvvetle muhtemeldir (Bourdieu, 2015:27).

Bourdieu, meslek, eğitim seviyesi ve ekonomik güç temelinde üç toplumsal sınıf ayrımı yapmıştır. Diğer bir ifadeyle, iktisadi sermaye ve kültürel sermayenin toplam sermaye hacmi içindeki temsilleri ya da dağılımları ile bu ayrım ortaya çıkmıştır. Bu sınıfların ilkinin burjuvazi ya da egemen sınıf, ikincisini küçük burjuvazi ya da orta sınıf ve üçüncüsünü işçi sınıfı ya da halk sınıfı olarak belirlemiştir. Ticaret patronları, sanayiciler, üst düzey idari yöneticiler, mühendisler, serbest meslek

sahipleri, lise öğretmenleri ve üniversite hocaları burjuva sınıfında yer alırlar. Zanaatkârlar, küçük esnaf, ticari işletme çalışanları, büro çalışanları, orta düzey idari yöneticiler, teknisyenler, sağlık ve sosyal hizmet görevlileri ve ilkökul öğretmenleri orta sınıfı temsil ederler. Vasıfsız işçiler, yarı vasıflı işçiler, vasıflı işçiler ve ustabaşılar ise işçi sınıfını oluşturur. Bu bağlamda, Bourdieu'nun sınıfsal ayrımı hiyerarşiktir diyebiliriz. En alt konumda işçi sınıfı, onun bir üstünde küçük burjuva ya da orta sınıflar, en üstteki ayrıcalıklı konumlarda ise burjuvazi ya da egemen sınıf bulunur. Bu sınıflar kendi içlerinde beslenme biçimi, dilin kullanımı, resim ve müzik zevki, dekorasyon seçimi, giyinme tarzı ve spor faaliyetleri gibi ortak pratikler ya da kültürel tercihler geliştirirler. Bu kültürel tercihleri ya da pratikleri doğuran sınıfsal habitus, ortak bir yaşam tarzının gelişimini de destekler (Jourdain ve Naulin, 2016:82, 88; Bourdieu, 2016). Diğer taraftan, bir hiyerarşiye tabi olan bu sınıflar keskin hatlarla çerçevesizdir. Dolayısıyla sınıflar arası aşağıdan yukarıya bir geçiş, konum değişimi ya da sınıf atlama, bu ayırma olasıdır. Bu maksatla, alt konumları işgal eden failer, üst konumlara geçebilmek için öncelikle taklit etme yolunu kullanırlar. Bourdieu'ya göre her sınıf, kendinden üstte yer alan sınıfları taklit eder. Fakat bu taklit, üst sınıfta bulunanlar için aşağıdan gelen bir tehdit niteliğindedir. Çünkü bu tehdit onlar için toplumsal hiyerarşide işgal ettikleri egemen konumları kaybetmeleri ve ayrıcalıklarının yitirmeleri riskini taşır. Bu anlamda, eğer bir pratik diğer sınıflar tarafından taklit ediliyorsa bu pratik değerini yitirmiş sayılır. Yayıldıkça ayırt edici özelliğini kaybeden bu pratik egemen sınıflar tarafından terk edilir ve daha ayırt edici olan başka pratikler bu sınıflar tarafından tercih edilir. Bundan dolayı, üst sınıflar her zaman diğer sınıflar ile olan mesafelerini korumaya çalışırlar ve onlarla olan ilişkilerinde bir ayırım ya da ayırt etme mekanizmasını devreye sokarlar (Jourdain ve Naulin, 2016:92-93).

3. SONUÇ

Karl Marx'ın sınıf teorisi kapitalist üretim tarzının üzerine temellenmiştir. Bu üretim tarzında, iktisadi sermayenin varlığı ya da yokluğu kişinin/bireyin ait olduğu toplumsal sınıfı belirlemede önemlidir. Çünkü Marx'a göre iktisadi sermayenin "varlığı" ya da buna sahip olmak burjuva sınıfını ortaya çıkarırken, "yokluğu" ise proletarya sınıfını ortaya çıkarmıştır. Bu bakımdan Marx'ın sınıf teorisinde, burjuva sınıfı ve emeği sömürülen proletarya sınıfı arasındaki tek mücadele iktisadi sermaye sahipliği içindir.

Max Weber'in sınıf teorisi, Karl Marx'ın sınıf teorisi ile kısmen örtüşürken, çeşitli yönlerden kendine özgüdür. Weber'de de Marx'ta olduğu gibi iktisadi sermaye önemlidir. Öyle ki; sınıf durumunu belirleyen iktisadi sermayedir. Fakat iktisadi sermaye, sosyal düzen içindeki sınıf konumunu tek başına belirlemez. Bu, daha çok hayat tarzı ve formel eğitim ile ilgilidir. Sosyal düzen içinde yer alan statü kavramı hayat tarzına ve formel eğitime atıfta bulunan bir kavram olarak Weber'in teorisine özgünlük kazandırır. Weber'in teorisini Marx'tan farklı kılan bir diğer yön ise orta sınıftır. Marx sınıf teorisinde, burjuva sınıfı ve proletarya sınıfının son haddine kadar kutuplaşacağını ve bunların dışında bir sınıfın var olmayacağını savunurken, Weber kapitalizmin ileri atılımı ile bu iki sınıf arasında bürokratik işlerle, esnaflıkla ve zanaatla uğraşan bir orta sınıfın var olduğunu belirtmiştir.

Marx teorisinde gerçek sınıflardan yani gerçekte var olan ve üyelerinin birbirini tanıdığı sosyal gruplardan bahseder. Fakat Bourdieu, sosyal sınıfların gerçekte var olmasının mümkün olmadığını ancak kâğıt üzerinde sermayelerine ve mesleklerine göre oluşturulmuş sınıfların var olabileceğini belirtmiştir. Bourdieu'nun sınıf teorisinde sermaye çeşitli formlar almıştır. Bu teoride, Marx'ın sermaye olarak gördüğü iktisadi sermaye dışında, kültürel, toplumsal ve simgesel sermaye de bir sermaye biçimi olarak sınıfsal konumu belirlemede etkilidir. Bourdieu'nun kültürel sermaye olarak belirttiği sermaye türü Weber'in teorisindeki statü kavramına atıfta bulunurken, simgesel sermaye yine Weber'in teorisinde onur ve itibar ile ilgili olan statü durumu kavramına atıfta bulunur. Bourdieu'nun teorisindeki özgünlük sadece sermaye ile sınırlı değildir. Bunun yanı sıra alan ve habitus kavramları bu teoriye özgünlük kazandıran ve biri diğerini inşa eden ya da yapılandıran kavramlardır.

KAYNAKLAR

- Bourdieu, P. (1985). "The Social Space and the Genesis of Groups", *Theory and Society*, 14(6):723-744.
- Bourdieu, P. (1986). "The Forms of Capital", *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, Westport, CT: Greenwood, 241-258.
- Bourdieu, P. (1987). "What Makes a Social Class? On The Theoretical and Practical Existence Of Groups", *Berkeley Journal of Sociology*, 32: 1-17.
- Bourdieu, P. (2014). "Simgesel Sermaye ve Toplumsal Sınıflar", *Cogito: Pierre Bourdieu*, (Çev.: Nazlı Ökten), 76:192-203.
- Bourdieu, P. (2015). *Pratik Nedenler*, (Çev.: Hülya Uğur Tanrıöver), Hil Yayınları, İstanbul.
- Bourdieu, P. (2015b). *Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*, (Çev.: Derya Fırat & Günce Berkkurt), Heretik Yayınları, Ankara.
- Bourdieu, P. (2016). *Akademik Aklın Eleştirisi: Pascalca Düşünme Çabaları*, (Çev.: P. Burcu Yalım), Metis Yayınları, İstanbul.
- Bourdieu, P. & Wacquant, L. (2016). *Düşünümsel Bir Antropoloji için Cevaplar*, (Çev.: Nazlı Ökten), İletişim Yayınları, İstanbul, 295s.
- Calhoun, C. (2014). "Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları", *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi*, (Der.: Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı & Ümit Tatlıcan), 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 77-129.
- Crossley, N. (2010). "Social Class", *Pierre Bourdieu Key Concepts*, (Ed.: Michael Grenfell), Acumen Publishing, Durham, UK, 87-99.
- Edgell, S. (1998). *Sınıf*, (Çev.: Didem Özyiğit), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Etil, H. & Demir, M. (2014). *Pierre Bourdieu'nün Bilim Sosyolojisine Katkısı: "Alan Teorisi", "Habitus" Cini ve "Refleksivite Talebi"*, (Ed.: Güney Çeğin, Emrah Göker & Nazlı Ökten), *Cogito: Pierre Bourdieu*, 76:312-349.
- Freyer, H. (2018). *Sanayi Çağı*, Çev.: B. Akarsu ve H. Batuhan, 2. Baskı, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Harvey, D. (2002). "Sınıfsal Yapı ve Mekânsal Farklılaşma Kuramı", (Der. ve Çev.: Bülent Duru & Ayten Alkan), 20. Yüzyıl Kenti, İmge Kitabevi, Ankara, 174-172.
- Heywood, A. (2013). *Siyasi İdeolojiler: Bir Giriş*, (Çev.: Şeyma Akın, Ahmet K. Bayram, Hüsamet İnanc, Buğra Kalkan & Özgür Tüfekçi), 5. Baskı, Adres Yayınları, Ankara.
- Huberman, L. (1980). *Sosyalizmin Alfabetesi*, 12. Baskı, (Çev.: Alaattin Bilgi), Sol yayınları, Ankara.
- Jourdain, A. & Naulin, S. (2016). *Pierre Bourdieu'nün Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları*, (Çev.: Öykü Elitez), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kivisto, P. (2008). *Sosyolojinin Temel Kavramları*, (Çev.: İhsan Çapcıoğlu & Sefer Yavuz), Birleşik Yayınevi, Ankara.
- Layder, D. (2006). *Sosyal Teoriye Giriş*, (Çev.: Ümit Tatlıcan), Küre Yayınları, İstanbul.
- Marx, K. (2017a). *Kapital: Ekonomi Politüğün Eleştirisi*, I. Cilt: Sermayenin Üretim Süreci, 10. Basım, (Çev.: Mehmet Selik ve Nail Satlıgan), Yordam Kitap, İstanbul.
- Marx, K. (2017b). *Kapital: Ekonomi Politüğün Eleştirisi*, III. Cilt: Bir Bütün Olarak Kapitalist Üretim Süreci, 10. Basım, (Çev.: Mehmet Selik ve Nail Satlıgan), Yordam Kitap, İstanbul.

- Moore, R. (2010). "Capital", Pierre Bourdieu Key Concepts, (Ed.: Michael Grenfell), Acumen Publishing, Durham, UK, 101-117.
- Oktaç, C. (2012). Siyaset Bilimi İncelemeleri: Meşruyet, Sınıflandırma, Kültür, Modernleşme, 6. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Özkan, S. (2019). "Korunaklı Site Modelinin Sınıfsal Habitusu Üzerine Bir Araştırma: Kahramanmaraş Örneği", Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Parkin, F. (1979). Marxism and Class Theory: A Bourgeois Critique, Taylor & Francis Books and Columbia University Press, 143-153.
- Saunders, P. (2001). Social Class and Stratification, Taylor&Francis e-Library.
- Tatlıcan, Ü. & Çeğin, G. (2014). "Bourdieu ve Giddens: Habitus veya Yapının ikiliği", (Der.: Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı ve Ümit Tatlıcan), Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi, İletişim Yayınları, İstanbul, 303-366.
- Tucker, K. H. (1998). Anthony Giddens and Modern Social Theory, Sage Publications.
- Wallerstein, I. (2012). Tarihsel Kapitalizm ve Kapitalist Uygarlık, Genişletilmiş Basım, (Çev.: Necmiye Alpay), Metis Yayıncılık, İstanbul.
- Wallerstein, I. (2013). "Kapitalist Dünya Ekonomisinde Sınıf Çatışması", Irk Ulus Sınıf: Belirsiz Kimlikler, (Çev.: Nazlı Ökten), Metis Yayıncılık, İstanbul, 141-152.
- Wallerstein, I. (2013b). "11. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Kavram ve Gerçeklik Olarak Burjuva(zi)", Irk Ulus Sınıf: Belirsiz Kimlikler, (Çev.: Nazlı Ökten), Metis Yayıncılık, İstanbul, 165-187.
- Waters, M. (1991). "Collapse and Convergence in Class Theory: The Return of the Social in the Analysis of Stratification Arrangements", Theory and Society, 20:141-172.
- Weber, M. (1999). Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu, (Çev.: Zeynep Gürata), Ayraç Yayınevi, Ankara.
- Weber, M. (2012). Ekonomi ve Toplum, I. Cilt, (Çev.: Latif Boyacı), Yarı Yayınları, İstanbul.
- Weber, M. (2012). Ekonomi ve Toplum, II. Cilt, (Çev.: Latif Boyacı), Yarı Yayınları, İstanbul.
- Wright, E. O. (2013). "Komünizm Sonrası Marksizm", (Ed.: Stephen P. Turner), Sosyal Teori ve Sosyoloji: Klasikler ve Ötesi, (Çev.: Burcu Birinci), Küre Yayınları, İstanbul, 145-173.